

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМ. Г. С. КОСТЮКА

Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика

Збірник наукових праць
Спецвипуск № 3 2012 (9)

Київ – 2012

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМ. Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ**

Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика

Збірник наукових праць

Спецвипуск № 3 2012 (9)

Київ – 2012

УДК 376.54+159.928.22

ББК 74.202.4я43

Н15

Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : Збірник наукових праць. Спецвипуск 9 // І. С. Волощук (головний редактор) та інші. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2012. – 274 с.

Видання є фаховим ВАК України серії «Педагогіка» та «Психологія» (протокол №1-05/8 від 22.12.2010 року).

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України (протокол № 12 від 24.12.2012 р.) та Вченої Ради Інституту обдарованої дитини НАПН України (протокол № 10 від 28.11.2012 р.).

Головний редактор: Волощук І. С. – доктор педагогічних наук;

Заст. головного редактора: Камишин В. В. – кандидат технічних наук;

Члени редакційної колегії:

Бурда М. І. – доктор педагогічних наук;

Топузов О. М. – доктор педагогічних наук;

Ляшенко О. І. – доктор педагогічних наук;

Буров О. Ю. – доктор технічних наук;

Довгий С. О. – доктор фізико-математичних наук;

Максименко С. Д. – доктор психологічних наук;

Чепелева Н. В. – доктор психологічних наук;

Рибалко В. В. – доктор психологічних наук;

Моляко В. О. – доктор психологічних наук;

Кузьменко В. У. – доктор психологічних наук;

Федорова Н. Ф. – кандидат педагогічних наук, науковий редактор;

Киричук В. О. – кандидат педагогічних наук;

Миринова Л. М. – відповідальний секретар.

У наукових працях, що ввійшли до збірника, висвітлюється проблема обдарованості дітей та молоді в Україні, аналізується міжнародний досвід з цієї проблеми, висловлюються власні бачення науковців, освітянської громадськості.

Збірник розраховано на наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників, вчителів, вихователів дошкільних закладів, аспірантів, докторантів, а також керівників і спеціалістів, причетних до управління освітньою діяльністю.

За достовірність даних відповідальність несе автор статті.

Рецензенти:

Аніщенко О. В. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрогогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

Швалб Ю. М. – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії екологічної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

ЗМІСТ

1. <i>Романюк Людмила</i> . Креативність, як професійна компетентність особистості, в контексті становлення її цінностей	5
2. <i>Щербина Людмила</i> . Прикладні функції, принципи та критерії розвитку метатеоретичного мислення психотерапевта	13
3. <i>Постова Катерина</i> . Основні підходи щодо розвитку здібностей особистості	21
4. <i>Лучинкіна Анжеліка</i> . Визначення поняття «соціалізація» у класичній, некласичній та постнекласичній парадигмах.....	27
5. <i>Янишина Тетяна</i> . Психологічні особливості підлітків з різними типами обдарованості	38
6. <i>Шестопалова Катерина</i> . Ресурс життєвої компетентності у психокорекційній роботі з автобіографічним анципуванням	45
7. <i>Качинська Алла</i> . Психологічний зміст та співвідношення самооцінки та самоставлення особистості.....	52
8. <i>Бохонкова Юлія</i> . Взаємозв'язок особистісних якостей та випереджальної стратегії поведінки в ситуації життєвих змін	55
9. <i>Вереїна Людмила</i> . Застосування коучінгу для розвитку відповідальності менеджерів малого підприємства.....	64
10. <i>Горова Олена</i> . Творчість – основа розвитку архітектурно-будівельної практики й архітектурної освіти.....	73
11. <i>Євченко Ірина</i> . Аналіз проблеми самоствердження особистості в українській психології.....	83
12. <i>Кирпенко Тетяна</i> . Поведінкові тенденції в самозабезпеченні безпеки особистості	90
13. <i>Кулакова Лариса</i> . Виховання почуття власної гідності в учнів молодших класів: психологічний аспект	97
14. <i>Маслюк Андрій</i> . Видатний український вчений І. О. Сікорський	109
15. <i>Музичук Олена</i> . Особливості становлення провідних напрямків дослідження в українській психології середини ХХ століття.....	116
16. <i>Нестерук Наталія</i> . Гендерний аспект кар'єрних орієнтацій молодого дорослого ...	123
17. <i>Турбан Вікторія</i> . Формування етичних цінностей в осіб юнацького віку та ранньої зрілості	130
18. <i>Шавиро Ганна</i> . Співвідношення стилю саморегуляції та її психологічних чинників, як умова успішної навчальної діяльності студентів	139
19. <i>Шусть Василь</i> . Особистісні аспекти становлення наукових шкіл та центрів розвитку психологічного знання.....	147
20. <i>Мілютіна Катерина</i> . Типологія реалізації та зміни життєвої стратегії особистості в інтернет середовищі.....	155
21. <i>Бевз Галина</i> . Характеристики динаміки особистісних та робочих детермінант професійної соціальної роботи в сфері замісної опіки над дітьми	161
22. <i>Гейко Євгенія</i> . Психологічна природа цілісності особистості у вимірі сучасних наукових поглядів.....	168
23. <i>Коваль Ірина</i> . Вплив психоедукації на ефективність курації соматичних пацієнтів з комор бідними психічними розладами	176

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В статті розглядаються теоретичні принципи дослідження проблеми самоутвердження личности в українській психології.

Ключевые слова: самоутверждение, личность, модели, потребности, качество.

The article discusses theoretical principles of self-affirmation problems personality psychology in the Ukrainian.

Key words: self-affirmation, personality.

Самоствердження особистості являє собою складне соціально-психологічне явище й вчені в своїх працях розкривають різні його сторони. Вітчизняні вчені не залишалися осторонь світових процесів розвитку психологічної науки і виявляли значний інтерес до проблеми самоствердження особистості. Для розуміння суті питання доречно впорядкувати основні теоретичні підходи, принципи, моделі, з метою їх використання для подальшої роботи стосовно окресленої проблеми.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми самоствердження особистості в українській психології.

На потребу людини в самоствердженні звернув увагу ще в XVII столітті український мислитель Касіян Сакович у «Трактаті про душу». Він спробував здійснити типологію людей, розділивши їх на три групи: *перші* живуть примітивно серед насолод, не усвідомлюючи себе, своєї природи, як малі діти; *другі* – це люди, які протягом життя не звертають уваги на самоствердження, але з віком, перед лицем смерті в жалю, сумнівах і каятті залишають світ; *третья група* – протягом свідомого життя перемагає тілесні спокути, тиск навколишнього середовища, всілякі пастки. На думку вченого, люди третьої групи, яким притаманне самоствердження, в похилому віці наближаються до закономірного фінішу мудро і спокійно, на протигагу людям з першої та другої групи, які протягом життя не самостверджувалися [3].

Значний інтерес представляють погляди стосовно детермінант формування та розвитку потреби особистості в самоствердженні, яку важко відрізнити від потреби в досягненнях й домінуванні. Внаслідок набуття у процесі діяльності певного досвіду та якостей (під впливом внутрішніх потреб), людина починає на цьому ґрунті вільно і самостійно обирати цілі та засоби діяльності, оперувати ними, одночасно вдосконалюючи та розвиваючи власні потреби. Необхідно зазначити, що потреба особистості – це її об'єктивна властивість потребувати певних умов і засобів існування, що витікає з внутрішніх особливостей і стосунків із зовнішнім середовищем, нестача яких викликає

почуття невдоволеності й спонукає до різних видів активності. Конкретизуючи підсумки теоретичних напрацювань вчених, звернемо увагу однак на те, що у діяльності розвивається психіка людини, формуються її особисті якості.

На вагому роль «середовищного» чинника у процесі самоствердження суб'єкта життєдіяльності вказували українські науковці, серед яких: Г. С. Костюк, В. А. Роменець, В. М. Мясичев та ін.

В. А. Роменець переконаний, що самоствердження особистості здійснюється через діяльність у формі вчинку. На думку вченого, поняття «вчинок» сутнісно виростає на перетині таких «суб'єктивних» категорій, як «свобода», «творчість», «саморозвиток», «самовдосконалення», «самоствердження» тощо і є духовним розвитком індивіда.

Повноцінний вчинок – це подолання і перехід у новий буттєвий простір, переконання людини в тому, що вона чогось варта, що вона є цінністю. Цінність «Я» – рухливий конструкт, його зміст змінюється в залежності від багатьох факторів, які вчений визначає, як «ситуації». Ситуація, за В. А. Роменцем, становить динамічне, рухоме утворення, що складається з постійно змінних сил дії. Ситуація — це вищий рівень єдності динамізму середовища й людських пристрастей [8]. У психологічному розумінні кожна ситуація може розглядатися як:

- 1) зовнішнє середовище, оточення, обставини, об'єктивні умови, в які доля «закинула» людину, і які протистоять їй в автономному бутті;
- 2) суб'єктивні обставини, що складають внутрішній світ життя людини;
- 3) процес і результат трансценденції людини за межі об'єктивних та суб'єктивних обставин і перетворення їх в умови розгортання вчинку.

Конкретним психологічним механізмом самоствердження людини в ситуації є мотивація. В. А. Роменець зазначає, що призначення мотивації – перебороти конфліктність ситуації й прийняти рішення діяти певним чином [8]. Іншими словами, прийняти рішення (визначитися) яким чином самостверджуватися, тобто яку вчинкову дію здійснити. Вчинкова дія, за В. А. Роменцем, не є одномоментним і однакісним актом, а передбачає, принаймні, два етапи: 1) підготовчий (психологічне моделювання акції вчинку та її наслідків), 2) вчинок. Людина планує не «вчинок», як такий, а конкретне перетворення, досягнення конкретної мети, задоволення потреби.

Наслідки вчинкової діяльності можуть бути пов'язані з позитивними емоціями і почуттями від факту досягнення мети, задоволення відповідної потреби, або ж, навпаки, можуть примусити критично замислитися і визнати, що здійснений вчинок вичерпав лише один із безлічі можливих способів самоствердження, самотворення, саморозвитку, що він переключив інші можливі траєкторії індивідуального буття. І це не може не бентежити людину. Саме тому, кожний здійснений вчинок на етапі післядії викликає у людини амбівалентні почуття, які стають психологічним підґрунтям для наступних вчинків.

Вчинок – це підсумок попереднього етапу життя і внутрішнє спрямування людини до наступного. Життя вчений пропонує розглядати, як ланцюжок важливих вчинків, через які людина досягає особистісну і суспільну мету, тобто самостверджується. Роль

орієнту у виборі сфер, засобів, форм самоствердження відіграють ціннісні орієнтації та мотивація, що залежать від сімейного виховання, соціального оточення.

Також є цікавим положення П. А. М'ясоїда стосовно сутності самоствердження особистості та його спрямування [7]. Автор характеризує самоствердження у системі вчинкової психології, вказуючи, якщо психічна норма це творчість, гармонійний образ світу і, головне – вчинок, то відхиленням від норми буде самореалізація на шкоду іншим, конфліктний образ світу, провина, як вчинок, що суперечить нормам моралі. При цьому, провина породжується певними потребами, як і будь-які інші. Вони виникають у межах діяльності, задовольняються і збагачуються в ній – вимагають для свого задоволення широке коло предметів. То ж потреба – це завжди тенденція для пошуку нових зв'язків з реальністю. Проте, якщо органічні потреби характеризують прагнення до дедалі досконалішої адаптації, індивідні – до створення, то потреби особистості – до втілення свого «Я» у світ. Останні – це, є потреби в надситуативній активності.

Г. С. Костюк пов'язував процес самоствердження особистості з розвитком потребо-мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій і діяльністю [6]. Він зазначав, що психічні властивості людини виробляються в діяльності, зазнають у ній різних змін і стають структурами особистості. До основних таких структур учений відносить: 1) підсистему спрямованості: ставлення особистості до навколишнього світу, за яким стоять її потреби та інтереси, ціннісні орієнтації, цілі й установки, моральні та інші почуття; 2) підсистему освіченості (набуті особистістю знання); 3) свідомість і самосвідомість, завдяки яким людина стає особистістю, усвідомлює саму себе; 4) розумові риси, внутрішні можливості здійснювати відокремлення завдань життєдіяльності; 5) характер, як індивідуальну своєрідність, котра виявляється у ставленні до суспільства, інших людей, праці, до самої себе. Крім того, структура особистості, водночас, динамічна і стійка, що дає їй змогу бути незалежною від посередніх впливів оточення, тобто проводити певну лінію поведінки, а відтак змінювати довкілля, відповідно до своїх намірів і планів. Таким чином, Г. С. Костюк вказує на основні складові процесу самоствердження, зосереджуючи увагу на тому, що особистість спроможна стверджувати свої наміри, які обумовлені її потребами, підсистемою спрямованості, розвитком самосвідомості, через ставлення до навколишнього світу, діяльність і самопізнання [6].

Не обходять увагою проблеми самоствердження й наші сучасники. Деякі вчені відображають процес самоствердження, як основний механізм соціальної активності і саморозвитку особистості. Чим вищий рівень організації людини, тим частіше вона керується логікою особистісного самоствердження, що передбачає високий рівень соціальної активності, при розкладанні сутнісних сил у різні сфери життєдіяльності, на основі вільного вибору особистості.

На думку І. Д. Беха, самоутворювальним чинником самоствердження особистості є три рівні існування людини: її минуле – теперішнє – майбутнє. Дослідником визначається особистість «людиною, як автором вільної дії, тобто такою, яка не залежить від безпосередньо діючої потреби і сприйнятої ситуації, дії, спрямованої на майбутнє». І. Д. Бех

стверджує: «стратегія конструювання визначення особистості пов'язана з утвердженням активності людини, її свободи», а «свобода виявляється самовизначенням духу людини, її ціннісним орієнтиром. У психологічному ракурсі свобода – це інтенція людини приймати розумне рішення, робити доцільний вибір, це можливість бути і стати. Вона є своєрідною рушійною силою активності суб'єкта. Можна трактувати свободу волі, що виходить із власного «Я», як прояв індетермізму» [1].

Свобода в особистісному самоствердженні сприймається В. В. Івашковським, як процес цілеспрямованої діяльності, де детермінація дій відбувається в самій людині, коли є наявність здатності людини самостійно вносити корективи у власну діяльність і обставини, право самостійно обирати завдання, засоби та умови їх розв'язання, інтегрування. Особистість має орієнтуватися на відчутний результат, це визначається головним внутрішнім мотивом особистості, особливо в юнацький період. На процес самоствердження особистості, на думку автора, впливають, як внутрішні детермінанти, так і зовнішні, пов'язані з особливостями соціального середовища, в якому існує особистість [4].

Більшість вітчизняних учених під поняттям «самоствердження» розуміють потребу, що сформувалася внаслідок причин впливу на особистість зовнішніх обставин. Людина прагне до здійснення себе в світі, життєвого успіху, утвердження достоїнства в самоцінності своєї особистості. І. Д. Бех під самоствердженням розуміє престижно-статусну потребу, що виражається в реалізації первісних потенцій конкретної особистості, утвердження власного «Я», завдяки досягненню певного статусу в соціальній сфері.

М. Цибра вважає, що самоствердження за змістом є категорією, що стверджує добро «... здійсненням себе в діяльності гуманній, яка набуває характеру завищення, буде вважатися самоствердженням» [11]. Самоствердження особистості, як утвердження індивідуальності може здійснюватися при реалізації позитивного потенціалу, який первісно закладено в «самості» індивіда. Однак, воно можливе і в негативних формах, коли метою виконаної дії є не позитивна, а негативна оцінка з боку інших людей.

Потреба у самоствердженні є однією з базових характеристик людської особистості, як суспільною за суттю суб'єкта діяльності, і розвивається у процесі практично-перетворювальної предметної діяльності, в ході соціального спілкування і виявляється тим більше розвиненою, чим більше людина усвідомлює себе вільною. Тобто самовдосконалення особистості реалізується через її потребу в самоствердженні.

У багатьох дослідженнях психологи доводять, що процес самоствердження – це поєднання уявлень особистості про власне «Я» (самоідентичність) і спрямованості на його здійснення, тобто потреби у самототожності, самоцінності, статусному положенні, творчій діяльності, у протиставленні свого «Я» іншим. Потреба у самоствердженні виступає узагальненим виразом інших потреб.

У контексті цієї проблеми, необхідно зазначити про погляди на розвиток особистості Г. С. Костюка, який стверджував, що «дитина розвивається, як особистість, врослаючи у суспільне середовище, культуру суспільства, систему суспільних відносин ...» [6].

Соціальні чинники діють на психічний розвиток особистості через її власну діяльність, завдяки чому вона засвоює соціальний досвід, забезпечує перехід зовнішніх, інтеріндивідуальних відносин, у внутрішні, інтраіндивідуальні властивості особистості. Основним рушієм тут постають внутрішні суперечності, які зумовлюються ставленням особистості до навколишнього середовища, її успіхи та невдачі, порушення рівноваги між індивідом і суспільством [там само].

На цьому етапі, вчені схиляються до думки, що особистість, яка самостверджується, має виступати активним суб'єктом, який пізнає і перетворює світ і самого себе, володіє свідомістю і волею, здатний діяти цілеспрямовано.

О. Л. Кононко зазначає, що самопізнання і самоствердження – невід'ємні складові процесу становлення дитини, як соціальної істоти, особистості, що виникають під впливом оцінних ставлень, яка зростає, і дає можливість виникнення самоставлення, тобто «внутрішнього погляду» на себе, як на об'єкт пізнання і переживання [5].

Прагнучи до самоствердження, кожна людина робить це по-своєму. Одні раціонально приймають рішення, продумують і розраховують кроки, інші – покладаються на зовнішні обставини, не можуть прийняти чіткого плану дій. Для них – вибір вчинку, що вплине на майбутнє, несе тривогу (страх невідомого). Як зазначає Т. М. Титаренко, вибір завжди є стрибком з однієї сфери життєдіяльності до іншої, «вибухом» повсякденності, перетворенням себе і свого світу [10]. Особистісна активність впливає на побудову всього життя, світу, долі людини, робить її по-справжньому вільною і щасливою. У кожній особистості безліч можливостей до самоствердження та самоактуалізації, хоча вони й обмежені нормативністю, соціальними очікуваннями, саморегулятивними механізмами. Т. М. Титаренко зазначає, що той, хто може враховувати й приймати правильні рішення, стає вільною людиною. Той, у кого це не вийшло, відчуває себе жертвою. Автор вважає основним критерієм вчинку самоствердження – утворення нового.

У психології суб'єктивної активності В. О. Татенко підкреслює, що людині «внутрішньо притаманно бути суб'єктом, розвиваючись, до свідомого діяча і в цьому сенсі максимально вільної істоти, здатної цілеспрямовано перетворювати внутрішній і зовнішній світ за своїми власними законами» [10].

На кожному етапі життєвого шляху відбуваються зміни просторово-часової структури життєвого світу особистості, як у бік ускладнення, так і бік спрощення, примітивізації, залежно від характеру вибору, його адекватності наявній ситуації, актуальним особистісним потребам тощо.

Життєвий вибір не завжди можна назвати свідомим рішенням. Завжди існують певні позалогічні фільтри (термін Ю. М. Швалба), які впливають на прийняття рішення. Ці позалогічні фільтри передбачають не лише зважену оцінку альтернатив, з точки зору їх істинності, а й цілісне переживання «правильності» вибору, що відбувається. Кожний вибір завжди обмежує і, обмежуючи, спрямовує. Спрямовуючи активність особистості, вибір її мотивує, тобто енергетично забезпечує (або за певних умов не забезпечує) подальші світоперетворення [10].

Потреба у самоствердженні – поняття більш багате для виховання суб'єкта громадянського суспільства, ніж потреби, згадані вище. Цілеспрямована поведінка особистості є результатом накопичення непростого життєвого досвіду, досвіду прийняття життєво важливих рішень. У молодій людині такого досвіду небагато, а у маленької дитини практично немає зовсім. Тому, у дитини немає власних життєвих цілей. Її життєдіяльність регулюють лише нагальні потреби. Причому, якщо досвіду обмаль, то й розуміння того, які потреби насправді є нагальними, також обмаль. Але й дитина прагне до самоствердження, хоча б у простому.

Від прийняття дитини дорослими залежить те, наскільки вона виросте самодостатньою особистістю, здатною самостійно робити життєві вибори, впливати на плин власного життя, змінюватися його, готовою внутрішньо до самоствердження й самоактуалізації. Є люди, які з дитинства внутрішньо налаштовані на цю складну діяльність, а є такі, для кого цей процес надто складний. Для останніх, краще внутрішня неузгодженість, хронічні конфлікти, аніж необхідність щось важливе змінювати у своєму житті, від чогось відмовлятися. Така поведінка більш характерна для тих, чия поведінка в дитинстві регулювалася за традиціями, усталеними правилами, звичаями, де потреба в здійсненні самостійного життєвого вибору була мінімальною.

Своєрідність особистості проявляється в тому, як вона побачить свій життєвий світ після успіху або невдачі, які форми активності вона обере (на які життєві вибори буде здатна), від яких «тем» відмовиться, зрозумівши, що вони опинилися в зоні недосяжності. На думку В. В. Івашковського, в ідеалі самоствердження особистість усвідомлює власне:

- унікальність і неповторність;
- призначення;
- «Я» у власному житті;
- відповідальність за життєтворчість, самобудівництво, межі можливості духовних і фізичних сил, творчий потенціал;
- провідні цінності світу суспільства і своє ставлення до них;
- місце в суспільстві, взаємозв'язок з ним і відповідальність перед ним [4].

Мотивом особистісного самоствердження має бути забезпечення моделі суб'єкт-суб'єктивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу через розширене демократичне спілкування, створення виховного середовища, атмосфери психологічного комфорту та позитивного соціально-психологічного статусу в колективі і в соціокультурному просторі в цілому, без якого неможливе самоствердження особистості.

Інший дослідник Н. Є. Ситнікова виділяє основні етапи самоствердження:

- відкриття «Я» (знаходження у власному «Я» «нових рис»), самоусвідомлення нового;
- самооцінювання, формування рівня домагань та визначення стратегій самоствердження і типів поведінки;
- утвердження «Я», своєї ідентичності, соціального статусу, самоцінності, досягнення результатів у діяльності й поваги оточуючих [9].

На думку М. Й. Боришевського, можливість стати людині особистістю зумовлюється багатьма чинниками: процесом становлення суспільних орієнтацій людини, її усвідомленням себе, як члена спільноти, соціального середовища, становленням певної системи громадянської свідомості та самосвідомості, провідними потребами – потребою у самовиявленні, самореалізації та самоствердженні [2].

Виявлення залежних потреб у: у суспільному визнанні, високому соціальному статусі, в успіху; впевненості в собі, у прагненні до особистісної значущості, престижу. Досягнення і домінування – це характеристика потреби у самоствердженні. На наш погляд, ці поняття є не синонімами проблеми самоствердження, а її складовими, що визначають різні сторони цього багатогранного феномену.

Таким чином, з'ясовано, що українські дослідники визначають дві основні характеристики самоствердження людини. *Перша* характеристика – це вертикаль самоствердження, або ціннісна сходинка. Суть її полягає в тому, що людина прагне піднятися на вищу сходинку ціннісної драбини, тобто досягти тих цінностей (володіти ними), що мають більшу значущість для неї. Зміст цінностей задає група. Ось чому самоствердження визначається, перш за все, групою, до якої належить або прагне належати особистість. *Друга* характеристика – це галузь самоствердження: кожен конкретний акт цієї категорії здійснюється в певній, специфічній галузі життя людини. Ці дві характеристики показують спрямованість самоствердження особистості, тобто ті завдання, через реалізацію яких особистість має намір утвердити себе в групі.

Використані літературні джерела

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Науково-методичний посібник. / І. Д. Бех // Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 204 с.
2. Боришевський М. Дорога до себе : Від основ суб'єктивності до вершин духовності : монографія / Мирослав Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с. (Серія «Монограф»).
3. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долінська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Івашковський В. В. Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства: монографія / В. В. Івашковський. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 514 с.
5. Кононко О. Л. Самосвідомість у житті дошкільника. / О. Л. Кононко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне : РДГУ, 2004. – Вип. 29. – С. 6–11.
6. Костюк. Г. С. *Избранные психологические труды / Григорий Силович Костюк.* – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
7. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 2000. – 479 с.
8. Роменец В. А. Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании. – К., 1989. – 376 с.

9. Ситнікова Н. Є. Соціальне самоствердження особистості старшокласників за умов системної диференціації навчання: [монографія] / Н. Є. Ситнікова. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 138 с.

10. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

11. Цибра Н. Ф. Самоутверждение личности: социально-философский анализ. / Н. Ф. Цибра // – К. : Одесса, 1989. – 191 с.

УДК 159.923

*Тетяна Кирпенко,
м. Київ*

ПОВЕДІНКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В САМОЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

В статье проанализированы проблемы психологической самозащиты личности. Проведен сравнительный анализ понятий «психологическая самозащита», «психологическая защита» и «копинг-стратегии». Рассмотрены проблемы самообеспечения безопасности личности и обозначены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

***Ключевые слова:** психологическая самозащита, психологическая защита, копинг-стратегии, адаптация, безопасность, онтогенез.*

The paper analyzes the problems of psychological self-defense identity. A comparative analysis of the concepts of «psychological self-defense», «psychological defense» and «coping strategies.» The problems of self-identity and security outlining perspectives for further research in this area.

***Key words:** psychological self-defense, psychological defense, coping strategies, adaptation, security, ontogenesis.*

Природа людини, як живої системи характеризується інстинктом самозбереження, що є окремим випадком загальносистемних властивостей та законів самозабезпечення, збереження цілісності та динамічної рівноваги. На психічному, психофізіологічному та соціальному рівнях організації людини ці властивості проявляються у вигляді потреби в самозахисті, яка так чи інакше присутня в інших потребах та здібностях і впливає на них.

Проблема безпеки та її забезпечення є актуальною для систем будь-якого рівня організації, враховуючи окрему людину і створені нею соціальні об'єднання. Теоретичний аналіз означеної проблематики дозволяє констатувати, що безпека, як захищеність від природних і суспільних катаклізмів, як такий стан життєдіяльності людини, незмінно

Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика

Збірник наукових праць
Спецвипуск 9

Коректор: А. О. Ласкова, А. В. Мовчан, Д. Б. Ярош
Науковий редактор: Н. Ф. Федорова
Відповідальний за випуск: Л. М. Миронова
Верстка: О. С. Нікіфоров
Обкладинка: С. П. Нікіфоров

Видається згідно реєстрації Мін'юст України
Серія КВ № 16379-4851ПР від 10.02.2010 р.

Підписано до друку 25.12.2012 р. Формат 60x84 ¹/₈.
Папір офс. 80 г/м². Друк цифровий.
Ум. др. арк. 31,85. Наклад 300 прим.
Замовлення № 80.

Інститут обдарованої дитини
03190, м. Київ, вул. Салютна, 11-А
тел./факс (044) 422-55-11
E-mail: iod@iod.gov.ua

Видавництво: ТОВ «Інформаційні системи»
03058, м. Київ, просп. Космонавта Комарова, 1, корп. 8
Свідоцтво ДК №3351 від 22.12.2008 р.